

PER QUÈ SE SEMBLEN TANT LA RELIGIÓ I LA POLÍTICA?

Una constatació banal quan es parla sobre religió és que 'religió i política van del bracet'. De les antigues monarquies sagrades (en què el faraó era fill dels déus) al comunisme i a la religió patriòtica del protestantisme americà, passant per l'Íslam, hi ha una constant històrica fàcil d'observar que és la mutació de la religió en política i al revés. A les monedes de l'època de Franco es feia constar que el dictador era 'Caudillo de España por la gracia de Dios', sense que Vaticà hagués protestat mai. La guerra civil espanyola, convertida en 'Cruzada' pel bisbes espanyols és paradigmàtica en la barreja de religió i política i convé recordar que, com diu el pare Hilari Ragner a LA PÓLVORA Y EL INCIENSO. LA IGLESIA Y LA GUERRA CIVIL ESPAÑOLA (1936-1939): «Es preciso dejar claro que no fueron los sublevados quienes solicitaron la adhesión de la Iglesia, sino que fue ésta la que muy pronto se les entregó en cuerpo y alma. Fue una grata sorpresa para los generales sublevados, y la cuerda religiosa se convirtió muy pronto en la más vibrante en la lira de la propaganda nacional.» (Barcelona: Península, 2001, p. 84). La barreja de religió i política sembla connatural, tot i que Crist afirmés que el seu regne no era d'aquest món.

Tant la religió com la política ofereixen les estructures mentals que els humans necessiten per tal de donar sentit a la seva existència, per definir regles de vida i per enquadrar les pràctiques d'una manera consistent amb una teoria. Són, en conseqüència, «formacions discursives», posen ordre narratiu en la vida dels humans.

Religió i política s'assemblen, com a mínim a quatre nivells: (1) pretenen determinar i donar uns objectius a la vida humana i, en aquest sentit, es diu que són 'missionals'. (2) pretenen un cert nivell de 'transcendència', és a dir, volen donar un sentit a la vida més enllà de la gestió dels interessos quotidians (3) tenen una estructura organitzada, que inclou líders, normes i poder social i (4) pretenen un objectiu 'salvífic', és a dir, prenen millorar (o salvar) els humans — sovint fins i tot prescindint de l'opinió dels humans concrets, amb pocs o cap ganes de ser 'salvats'.

Però la modernitat a Occident s'ha construït sobre el que Max Weber va anomenar «el desencantament del món», és a dir, hom va donar per suposat d'ençà de la Il·lustració que s'havia de produir una decadència inevitable de la religió, destinada a ser substituïda per la política i per la ciència. De la mateixa manera, la medicina substitueix la pregària i la tècnica ocupa el lloc de la màgia. «Desencantament del món» vol dir que el món només s'explica per si mateix, sense causes externes a ell. I això és així, fins i tot si quan entra en crisi la religió («Déu ha mort», en expressió de Nietzsche) també fan crisi una metafísica que es fonamentava en la idea de 'Ser' i una moral basada en la idea de 'pecat'.

Convé no oblidar, amb tot, que la tesi del «desencantament del món» és d'origen estrictament occidental: cristià i grec. La religió cristiana fou la primera a dir que s'havia de donar a Déu el que és de Déu i al Cèsar el que és del Cèsar, és a dir, que cal separar el temporal (Cèsar) de l'espiritual (Déu). Una cosa és el govern de les ànimes (la ciutat de Déu) i una altra el govern de la societat humana en la història (la ciutat dels homes). En canvi, per al judaisme tradicional, la Torà, que és paraula revelada orienta també la justícia i el dret i el mateix passa amb l'Alcorà que és la

base de la legislació musulmana o 'xària'. No pot sorprendre, doncs, que el fonamentalisme musulmà transformi el missatge islàmic en un discurs polític radical.

Diferenciant entre Déu i el Cèsar, el cristianisme no feia altra cosa que recuperar i ampliar una idea grega. Efectivament, per als grecs, com recorda Paul Veyne al llibre QUAN EL NOSTRE MÓN VA ESDEVENIR CRISTIÀ (2007), els déus eren 'de la ciutat', però no es barrejaven en la petita política quotidiana. Mai cap dirigent polític grec del món antic hauria gosat dir que el seu fos 'el partit dels déus', o cosa similar. En paraules més tècniques, la «religió cívica» (o «religió secular») no era cap «fe transcendent». Una religió cívica implica creure en els déus perquè són 'de la ciutat', no perquè siguin éssers divins.

Al segle XX aparegueren dues «religions seculars», el nacionalisme feixista i el comunisme internacionalista. Es tracta de teories polítiques que inclouen mites comunitaris (el proletariat, la pàtria), profetes (Marx, Nietzsche), símbols propis (la falç i el martell, l'esvàstica, el jou i les fletxes), màrtirs, creients i estètica pròpia. El partit únic es presentava l'única església que podia salvar i els heretges acabaven al camp de concentració que actuava amb ells de manera implacable, com correspon a qualsevol descregut.

Que Marx o Nietzsche fossin personalment ateus i adversaris de qualsevol religió resulta perfectament secundari. El que importa és que se'ls podia mobilitzar en una nova fe col·lectiva. Significativament, tant el feixisme com el nazisme es reivindicaven com a socialistes. Mussolini havia estat secretari de propaganda al partit socialista italià (que abandonà després de la I guerra mundial) i els nazis s'anomenaven 'nacional-socialistes' i, efectivament, socialitzaren bancs i grans empreses.

Aquesta «religió política» (Éric Voegelin) ha tingut una continuació molt significativa als Estats Units, on la separació entre església i Estat és garantida per la llei (per això, per exemple, està estrictament prohibit resar a qualsevol escola), però on la Constitució actua com a nou 'text sagrat', se sacrilitza la bandera i els Pares fundadors d'Amèrica són estrictament venerats. Estats Units s'originà en bona part com a resposta a la persecució que les sectes radicals protestants (baptistes, etc.) patien a Europa. La tesi segons la qual «Déu beneeix Amèrica» és altament compartida i el neoconservadorisme americà, amb la seva consideració del «destí manifest», segons el qual Amèrica expressa avui el disseny diví de llibertat per als pobles, implica una barreja clara de religió i política. Una religió important, els Mormons, o Església dels sants dels últims dies, creu fins i tot que existeix una Bíblia especial per a Amèrica («el Llibre de Mormó»), i dominen la política a l'estat d'Utah.